

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasmina Jerković

Nestrpnost do nacionalne drugačnosti v slovenskem prostoru
na primeru izbrisanih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasmina Jerković

Mentorica: doc. dr. Karmen Šterk

Nestrpnost do nacionalne drugačnosti v slovenskem prostoru
na primeru izbrisanih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Hvala staršem, mami Leonidi in očetu Milanu, za spodbudne besede in finančno podporo pri študiju ter pisanju diplomske naloge.

Hvala mentorici dr. Karmen Šterk za napotke in pomoč.

Hvala vsem, ki ste me podpirali in verjeli vame.

Nestrpnost do nacionalne drugačnosti v slovenskem prostoru na primeru izbrisanih

Diplomsko delo skozi analizo primarnih ter sekundarnih virov ugotavlja, zakaj prihaja do nestrpnosti do nacionalne drugačnosti v slovenskem prostoru. Osredotočeno je predvsem na nestrpnost ter predsodke do narodov iz držav bivše Jugoslavije, ki živijo v Sloveniji, to so predvsem priseljenci iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Hrvaške itd. Predsodki se pojavijo, ko je človek nestrpen oz. netoleranten do drugega človeka (ali skupine ljudi), ki je drugačen od njega. V diplomskem delu so nestrpnost ter predsodki prikazani na primeru t. i. izbrisanih. Februarja 1992 se je namreč zgodil administrativni izbris več kot deset tisoč stalnih prebivalcev iz Registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije brez njihove vednosti. Šlo je predvsem za priseljence iz držav bivše Jugoslavije, ki pa so kljub temu imeli stalno prebivališče v že osamosvojeni Republiki Sloveniji. Ugotavljamo, da so vzroki za takšno nestrpnost ter predsodke strah pred tujim in strah pred tem, da bi ti tuji prevzeli to, kar je »naše«, kar je »slovensko«. Strah pred tem, da bi izginile »slovenske« zgodovinske, jezikovne ter kulturne korenine.

Ključne besede: *nestrpnost, predsodki, nacionalna drugačnost, izbrisani.*

Intolerance for national diversity in Slovenia on the example of the Erased

In the diploma work we find the cause of intolerance for national diversity in Slovenia through the analysis of primary and secondary sources. Its focus is mainly on intolerance and prejudice towards nations from the ex-Yugoslavian countries that live in Slovenia. Those are mainly immigrants from Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia. Prejudice appears when a person is intolerant towards another person (or a group of people) that are in some way different than him. Intolerance and prejudice are shown in the example of the Erased. In February 1992 there was an administrative erasure from the permanent residents register. More than ten thousand permanent residents of Republic of Slovenia were erased without their knowledge. They were mostly immigrants from the ex-Yugoslavian countries who none the less had a permanent residence in the already independent Republic of Slovenia. We find that the cause for this intolerance and prejudice is the fear from foreign and the fear from the outlandish taking over what is "ours", what is "Slovene". It is the fear from the disappearance of Slovene historical, linguistic and cultural roots.

Key words: *intolerance, prejudice, national diversity, the Erased.*

KAZALO

1 UVOD.....	6
2 O (NE)STRPNOSTI IN PREDISODKIH.....	8
2.1 Stigma.....	9
2.2 (Ne)strpnost, (ne)tolerantnost.....	10
2.3 Predisodki.....	11
3 NESTRPNOST DO NACIONALNE DRUGAČNOSTI.....	13
4 NESTRPNOST DO NACIONALNE DRUGAČNOSTI V SLOVENIJI.....	15
4.1 Pojmovanje balkanskega sveta.....	18
5 IZBRISANI.....	19
5.1 Osamosvojitve Slovenije.....	19
5.2 Izbris.....	20
5.3 Državljanstvo in človekove pravice.....	21
5.4 Okoliščine izbrisa.....	24
5.5 Položaj izbrisanih.....	26
5.6 Izbris in slovenska nacionalna identiteta.....	29
6 SKLEP.....	31
7 LITERATURA.....	33

1 UVOD

»Moja družba se ne deli na naše in druge in jst nazdravljam s prijatelji iz vseh republik bivše Juge«
(Murat & Jose 2002).

Ljudje smo različni. Razlikujemo se v barvi kože, spolu, veri, nacionalnosti itd. V svetu, v katerem živimo danes, bi težko rekli, da nestrpnosti ni ter da predsodki ne obstajajo. Najdemo jih na vsakem koraku in za vsakim vogalom, pa naj bodo zaradi barve kože, verski, etnični, spolni itd.

V diplomskem delu sem se osredotočila predvsem na nestrpnost ter predsodke do nacionalne drugačnosti ter na slovenski prostor. To pomeni na nestrpnost in predsodke do ljudi, ki živijo v Sloveniji, a niso Slovenci, niso »naši«. Takšni predsodki se v slovenskem prostoru pojavljajo pogosto, opazimo pa jih lahko že na ulici v obliki raznih grafitov ter napisov, ki kažejo nestrpnost do ljudi druge narodnosti, predvsem do tistih, ki prihajajo iz držav bivše Jugoslavije ali do njihovih potomcev.

Za razumevanje nestrpnosti in predsodkov do nacionalne drugačnosti je bilo treba najprej pogledati, kaj sploh je nestrpnost in kaj sploh so predsodki. Predsodki se pojavijo, ko je človek nestrpen oz. netoleranten do drugega človeka (ali skupine ljudi), ki je drugačen od njega. Vsak posameznik se namreč identificira s svojo kulturo, zato mu je težko sprejeti navade in način življenja nekoga, katerega kultura je drugačna.

Predsodkov je seveda več vrst, diplomsko delo pa je osredotočeno na tiste, ki se pojavljajo ob nacionalni drugačnosti v slovenskem prostoru, predvsem v bližini priseljencev iz republik bivše skupne države, torej iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Hrvaške itd. Takšno nestrpnost do nacionalne drugačnosti sem poskušala prikazati na primeru t. i. izbrisanih. Februarja 1992 se je namreč zgodil administrativni izbris več kot deset tisoč stalnih prebivalcev iz Registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije, katerega je izvedlo ministrstvo za notranje zadeve. Izbrisani so bili predvsem priseljenci iz bivših držav Jugoslavije kljub stalnemu prebivališču v že osamosvojeni Republiki Sloveniji. Izbris jim je zadal rane, ki so se celile zelo počasi, nekatere od njih pa se verjetno celijo še danes.

V diplomski nalogi je torej na primeru izbrisanih prikazan pojav nestrpnosti ter predsodkov do nacionalne drugačnosti v slovenskem prostoru ter vzroki zanj. V prvem delu je naloga osredotočena na (ne)strpnost ter predsodke na splošno, sledi nestrpnost do nacionalne drugačnosti, nato pa se osredotoči na slovenski prostor ter konkreten primer izbrisanih.

Zakaj slovenski narod čuti nestrpnost do narodov bivše Jugoslavije? Od kod izvirajo ti predsodki? Kje so vzroki zanje? Teza diplomske naloge je, da se nestrpnost ter predsodki do nacionalne drugačnosti v slovenskem prostoru pojavljajo zaradi strahu pred tujim in predvsem zaradi strahu za »naše«. To, kar združuje neki narod, je njegova kultura, zgodovina, jezik ter ozemlje, in enako velja za slovenski narod. Do nestrpnosti pride zaradi strahu, da bi drugi narodi preplavili to, kar je »naše«, kar je »slovensko«. Gre za neki latentni, pogosto pa tudi manifestni duh slovenstva, spontano filozofijo, ki se odraža v medijih, politiki, referendumskih odločanjih itd. Metoda, uporabljena v diplomskem delu, je kvalitativna analiza primarnih ter sekundarnih virov.

2 O (NE)STRPNOSTI IN PREDSDOKIH

Človeške kulture se med seboj razlikujejo, vendar ne na isti ravni in ne na enak način. Če izvirajo iz istega debla, se razlikujejo na drugačen način kot kulture, ki v svojem razvoju niso imele nobenih medsebojnih stikov. Problem različnosti pa obstaja tudi v okviru vsake družbe in v skupinah, ki jo sestavljajo. Kadar se človek znajde v nepričakovanih okoliščinah, ponavadi zavrne kulturne, moralne, verske, estetske in družbene oblike, ki se najbolj oddaljujejo od tistih, s katerimi se identificiramo. Ob nam tujem načinu življenja se pojavi odpor in ostre reakcije. Kljub temu pa nočemo priznati dejstva, da obstaja kulturna različnost. Vse, kar je nam drugačno, raje vržemo iz kulture v naturo in poimenujemo kot »navade divjakov«, »tega pri nas ni« itd. S tem pa se pojavi paradoks kulturnega relativizma, saj s tem, ko kratimo človeškost tistim, za katere pravimo, da so »divjaki« ali »barbarski«, si od njih sposojamo njihovo značilnost. »Barbar je predvsem človek, ki verjame v barbarstvo« (Levi - Strauss 1993, 12–16).

Žižek pravi (Žižek 2007), da je ultimativni vir barbarizma kultura sama, namreč posameznikova direktna identifikacija z določeno kulturo vodi k netoleranci oz. nestrpnosti do drugih kultur. Edina rešitev, da se preseže barbarizem ter netolerantnost, je, da se jedro posameznikovega bistva iztrga od kulture. Vendar tudi v toleranci obstajajo meje, recimo, če si toleranten do netolerance, pomeni, da netoleranco podpiraš.

Za filozofa etnične korenine in nacionalna identiteta niso pomembne, niso kategorija resnice. Ko se nanašamo na le-te, se obnašamo kot »nezreli« individualisti in ne kot svobodna človeška bitja. Določena kultura, ki se trudi obdržati svojo identiteto, mora potlačiti univerzalno dimenzijo, ki je aktivna v njenem središču. Zato, pravi Žižek, argument »pustite nam našo kulturo«, ne uspe. Dejanska univerzalnost ni občutek, da kljub vsem razlikam različne kulture delijo iste osnovne vrednote. Gre namreč za boje med kulturami, to, kar nas združuje, je isti boj in ista netolerantnost (Žižek 2007).

2.1 Stigma

Kaj se zgodi, ko k nam pristopi neznanec? Prvi vtis nam omogoči predvidevanje njegove kategorije ter »socialne identitete« (osebne in strukturne lastnosti). Naša predvidevanja preobrazimo v normativna pričakovanja. Lahko se zgodi, da ima neznanec lastnost, po kateri se razlikuje od drugih v neki kategoriji oseb, v katero naj bi se uvrstil, in to ga takoj spremeni v nekoga, ki je manj zaželen. Tako se v naših mislih spremeni iz povsem običajne osebe v nepopolno, pomankljivo osebo. Taki lastnosti rečemo stigma, lahko tudi pomanjkljivost, prizadetost ali hiba (Goffman 2008, 12).

Pojem stigma, pravi Goffman (Goffman 2008, 12), pa v sebi nosi dvojno perspektivo, saj stigmatizirani posameznik domneva, da je njegova različnost takoj očitna, ali pa, da je prisotni ne morejo takoj opaziti. V prvem primeru gre za položaj diskreditirane osebe, v drugem za položaj osebe, ki jo je možno diskreditirati.

Razlikujemo tri vrste stigme. Prvič gre za telesno odbojnost, torej za razne fizične iznakaženosti. V drugem primeru gre za značajske slabosti, ki jih pripisujemo nepoštenosti, neodločnosti ali nenaravnim strastem. Tretja vrsta pa so skupinske stigme barve kože, veroizpovedi ali narodnosti, ki se prenašajo iz roda v rod in na podlagi tega v enaki meri prizadenejo vse člane družine (Goffman 2008, 11–13).

Gre torej za to, da ima posameznik, ki bi bil sicer v običajnih socialnih odnosih sprejet, neko lastnost, ki pritegne pozornost in od njega odvrta. »Tak posameznik je nosilec stigme, nezaželene drugačnosti, ki neprijetno odstopa od naših pričakovanj« (Goffman 2008, 14).

Že v osnovi izhajamo iz neke domneve, da je oseba s stigmo ne pravi človek. Takšno domnevanje pa vodi k različnim načinom diskriminiranja, s čimer zmanjšujemo življenjske možnosti osebe, čeprav se tega v večini primerov niti ne zavedamo. Z ideologijo, ki si jo ustvarimo in s katero pojasnujemo manjvrednost osebe, dokazujemo, da je takšna oseba nevarna. Stigmatizirana oseba pa lahko zazna, da je drugi ljudje ne »sprejemajo« in z njo niso pripravljeni vzdrževati enakopravnih stikov. Tudi norme, ki jih prevzame od širše družbe, ji omogočajo, da se v sebi zaveda, kaj je tisto, kar drugi ne sprejemajo. Zaradi tega pa se na trenutke celo strinja s tem, da sama v resnici ni sposobna doseči stvari, ki se od nje pričakujejo. V tej situaciji se pojavlja sram osebe, saj eno od svojih lastnosti zaznava kot sramotno (Goffman 2008, 14–16).

2.2 (Ne)strpnost, (ne)tolerantnost

Toleranca pomeni strpnost. Biti strpen do nečesa pa pomeni, da se spoštuje in sprejema drugačnost, da smo odprti do novih informacij. Tako lažje sprejemamo novosti, ki ne ustrezajo našim stereotipom. »Človek, ki je toleranten do soljudi, sprejema drugačnost in je sposoben dojemati različnost na tvoren način v smislu: Ti in jaz sva različna. Različno izgledava. Različno misliva. Različno se izražava. O mnogih stvareh se ne strinjava, vendar to za naju ni moteče« (Palamores 2001, 7).

Kaj drugačnost sploh pomeni? Gre za raznolikost in različnost. Ljudje imamo različna prepričanja, navade, vrednote in značilnosti. Sem štejejo etnične, kulturne, socialnoekonomske, veroizpovedne itd. razlike. Strpnost do drugačnosti se začne s sprejemanjem le-teh (Palamores 2001, 8).

Nestrpnost pomeni nespoštovanje prepričanj drugih ljudi. Pomeni, da so nekateri ljudje obravnavani drugače zaradi svoje seksualnosti, religioznih prepričanj, nacionalnosti itd. Oblika nestrpnosti, ko gre za preprečevanje mešanja kultur v imenu neke enotne nacionalnosti, je še posebej nevarna. Pri nestrpnosti gre torej za ideje, ki vključujejo podreditve drugih, njihov cilj pa je preprečiti polnopravno udeležbo drugih v družbi. To dosežejo tako, da jih razglasijo za neumne, lene, barbarske, kriminalce, nemoralne, nevarne itd. (Leskošek 2005, 9).

Najvplivnejše so binarne delitve tipa »mi – vi«, pri čemer si stojita nasproti skupina, ki ji pripada ali želi pripadati posameznik, in nasprotna skupina, ki zapolnjuje socialni prostor. Nasprotna skupina združuje mnoge drugačnosti, ki se zgostijo v eno kategorijo: npr. tujci, Neslovenci, homoseksualci, ženske itd. Taka delitev je jasno opažena pri nacionalizmih, ki homogenizirajo določeno skupnost na podlagi nekaj preprostih zgodovinskih, kulturnih in jezikovnih določil in jo zoperstavijo nasproti drugim oz. drugačnim. Drugi oz. drugačni pa so potem objekt diskriminacije in strahov (Nastran Ule 1999, 311).

Osnova v razumevanju nestrpnosti je prav tako razumevanje sovražnega govora. Sovražni govor ustvarja realnosti in podlago za vse druge oblike sovražnosti ter je prav tako kriminalno dejanje kot nacionalistični ali rasistični fizični napad. Besede, ki ponižujejo, jemljejo dostojanstvo,

postavljajo v podrejen položaj itd. vplivajo na to, kakšen položaj bodo imeli ti ljudje v družbi. Od tega, v kakšen položaj jih postavljajo tisti z družbeno močjo, je odvisno, kako bodo ti ljudje živeli, kakšne bodo njihove možnosti, kako bodo z njimi ravnali drugi ljudje, in tudi, kako bodo razumeli sami sebe. Sovražni govor temelji na prepričanju, da so eni ljudje manjvredni, ker pripadajo določeni skupini, njegov namen pa je prestrašiti in spodbuditi nasilje glede na rasne, etnične, religiozne, spolne itd. značilnosti teh skupin (Leskošek 2005, 81–82).

Žrtve sovražnega govora so torej pripadniki marginalnih skupin: tujci (ponavadi z juga in vzhoda), migranti, brezposelni, matere samohranilke, temnopolti, muslimani in drugi. Tem skupinam se zaščita odreka, v interesu kapitala je, da ta skupina ne dobi javnega glasu. »Zato danes postajajo sovražna skupina tudi sindikati kot zadnji kolektivni branilci delavskih pravic« (Leskošek 2005, 93). Sovražni govor pa je seveda najbolj nevaren takrat, ko prihaja iz parlamenta, vlade, političnih strank, univerze ali cerkve. To so prostori moči, ki urejajo vsakdanje življenje in povzročajo pravice ljudi. Tako postane sovražni govor orodje za pridobivanje oblasti (Leskošek 2005, 93–94).

2.3 Predsodki

Ko je človek netoleranten oz. nestrpen, se pojavijo predsodki, v katerih je razumska komponenta izključena. Odločilno vlogo imajo čustveni odzivi, ki so ponavadi tako vsidrani, da jih je izredno težko spremeniti. Ljudje se ne rodimo s prepričanji, ki temeljijo na predsodkih, ampak se jih skozi odraščanje učimo. Enako velja za stereotipna mnenja in vedenja, ki diskriminirajo drugačnost (Palamores 2001, 8–9).

Predsodki so subtilne mikroideologije vsakdanjega sveta, pri čemer ideologija deluje »prikrito«. Pod vsakdanji svet spada celotno področje družbenega življenja, in sicer javni diskurzi, množična občila, vsakdanje interakcije, kultura, znanost, politične institucije. Predsodki se kažejo kot netoleranten, nespoštljiv ali prezirljiv odnos do drugih oziroma drugačnih. Izraženi so v socialnih interakcijah med ljudmi, kjer »drugi« postane oznaka za pripadnika manjšinske skupnosti, bodisi narodne, kulturne, spolne, religiozne, rasne itd. Ker se predsodki razvijajo v vsakdanjih življenjskih praksah, se v vsakdanjih situacijah zdijo povsem običajni, nenevarni,

celo humorni, vendar lahko hitro postanejo opravičilo za različne diskriminacije in agresijo (Nastran Ule v Šabec 2006, 19–20).

Temeljno polje predsodkov je torej vsakdanji svet ljudi, interakcije z drugačnimi, kot smo »mi«. So opravičilo naših dejanj, kadar pa jih skušamo posplošiti ali organizirati v ideološke sisteme, pa postanejo odkrito orodje določene politike in ideologije. V takih razmerah se nevarno širijo in postanejo nadomestki za resnico, standarde normalnosti in večinskega obnašanja. Tisti, ki tem merilom ne ustrezajo, postanejo hitro označeni. Skupine »ožigosanih« pa postanejo predmet predsodkov vseh vrst (Nastran Ule 1999, 7).

Osnovne »niti«, ki napenjajo tkivo predsodkov, so spol, etnična in rasna pripadnost, družbeni status in religija. Razlike v teh »nitih« sprožajo največ in najmočnejše presodke med ljudmi in so tkivo najmočnejših ideoloških sistemov. Vzor družbenega napredka modernega sveta naj bi bil heteroseksualni moški, belec, iz srednjega ali višjega družbenega razreda, ki pripada zahodni urbani kulturi in izpoveduje pripadnost liberalnemu krščanstvu. Po teh merilih nastaja v zahodni družbi največ predsodkov: do ne-moških, ne-belcev, ne-heteroseksualnih, pripadnikov ne-zahodnih kultur, ne-kristjanov, ne-zdravih, ne-bogatih itd. (Nastran Ule 1999, 299–300).

Predsodkom se ne moremo izogniti. Kdorkoli se lahko znajde v vlogi žrtve, vsakdo ima lahko kako hibo, ki v očeh drugega človeka ali skupine pomeni neki manko glede na zahteve dominantne ideologije o »normalnosti« (Nastran Ule 1999, 333).

Spadali naj bi med najtrdovratnejše tvorbe v človeški zgodovini. Določeno razmerje moči v družbi je bilo določeno za samoumevno, podprivilegirani pa se tega sploh niso zavedali in svojega položaja niso postavljali pod vprašaj. Predsodku so se tako podredili, da niso razvili niti sposobnost zavedanja, da gre za predsodek (Mitscherlich v Nastran Ule 1999, 14).

Kako pa je s predsodki danes? Za sodobne demokratične družbe je značilno, da potiskajo predsodke v anonimnost vsakdanjega življenja, to pa jim samo povečuje moč in vpliv. Naselijo se v našem jeziku, predstavah in željah. Po njih se prav tako ravna samopodobe posameznikov, kar pomeni, da so podlaga osebni in socialni identiteti posameznikov ter skupin, tudi tistih, nasproti katerim so predsodki usmerjeni (Nastran Ule 1999, 7–8). Žrtve predsodkov se še dandanes poistovetijo z vsebino predsodkov in same s svojim obnašanjem legitimirajo

predsodke. Tisti, ki izraža predsodke, pa tako dobi argumente za svoja ravnanja, in to ravno od žrtve (Nastran Ule 1999, 300).

Značilnosti sodobnih predsodkov so torej, da se izražajo simbolno ter posredno in v bolj prikriti obliki kot tradicionalni predsodki. Ne izražajo negativnih stališč do diskriminiranih in niso tako izključevalni, gradijo namreč na pasivnem zavračanju in so bolj izmuzljivi. Nosilci predsodkov niso več jasno določljive skupine, temveč fluidna in neoprijemljiva populacija. Zaradi teh značilnosti so sodobni predsodki še bolj nevarni (Nastran Ule 1999, 8). Dandanes rasist več ne reče, da so npr. Arabci neumni, temveč da so povsem normalni, celo da so mu všeč, ampak je nekaj, kar ga moti na njih, neka podrobnost kot npr. njihova glasba, hrana, vonj itd. Prav zaradi tega se je tako težko boriti proti rasizmu na vsakdanji ravni. Toleranca dandanes pomeni »pusti me pri miru, nočem, da me preveč motiš« (Žižek 2004, 114).

Natančnejša analiza odnosov med različnimi rasnimi, spolnimi, etničnimi skupinami kaže na premik predsodkov in ne na njihovo izginjanje. Do nekaterih tradicionalno stigmatiziranih skupin so se predsodki celo okrepili, pojavili pa so se tudi novi, npr. do obolelih z aidsom. Vendar pri spremembah predsodkov v postmodernejši družbi gre predvsem za premik z javne na zasebno raven izražanja predsodkov, ne pa za upadanje njihove moči. Še vedno močno vladajo v zasebnem življenju posameznikov, kjer je najbolj ugodno za njihov nenadzorovani razvoj in obstoj. V sodobnih družbah tradicionalne predsodke postopno nadomeščajo »moderni«, kjer gre predvsem za izogibanje stikov s člani drugih družbenih skupin. Gre za ignoriranje, distanco in cinizem (Nastran Ule 1999, 323–324). Zakaj? Ljudje vse bolj iščejo osnovo za pozitivno samopodobo v svojih individualnih življenjskih projektih, kar vodi k temu, da se tudi predsodki in stereotipi »individualizirajo«. Sodobne predsodke tako spremlja tihi prezir do drugačnosti. Diskriminacije torej ne izginjajo, spreminja se njihovo izražanje in način njihovega uveljavljanja (Nastran Ule 1999, 327–328).

3 NESTRPNOST DO NACIONALNE DRUGAČNOSTI

Predsodki in stereotipi, ki se nanašajo na narode in nacije, so že starodavna tema. Občutja tujosti in odpora do tujcev so med ljudmi že kar zgodaj povzročala zasmehovanja, podcenjevanja ali celo sovraštvo. Konstrukcija nacionalnih držav s pomočjo ideologije nacionalizma je bila v 19. stoletju povezana z idejo nacionalne pripadnosti. Čeprav se je posameznik še vedno gibal v

različnih socialnih okoljih, sta nacionalna identiteta in nacionalnost postali prepleteni z izkušnjo pripadnosti skupni identiteti. V evropski zgodovini se je v zadnjih dveh stoletjih nacionalna pripadnost izkazala za najmočnejši element, na podlagi katerega so nacionalne države funkcionirale. Današnji nacionalizmi se razlikujejo od tistih v 18. in 19. stoletju, saj so nekakšna posledica preteklih izkušenj in procesov iz različnih zgodovinskih obdobj (Šabec 2006, 42–44). Pri nacionalni identiteti gre predvsem za jezik, ozemlje, skupni izvor in kulturo, kar združuje njene nosilce navznoter in jih hkrati navzven ločuje od nosilcev drugih nacionalnih identitet. Tako pride do značilne binarne delitve na 'mi' in 'vi' skupino. Nacionalne identitete pa ne vzpodbujajo istih občutkov nestrpnosti v vseh obdobjih na enak način. V nekaterih obdobjih lahko zasledimo porast tradicionalno desničarskih radikalnih gibanj, pri čemer nekateri avtorji opozarjajo na določene razlike med zahodno Evropo in nekdanjimi komunističnimi državami. Zaradi zgodovinskih, kulturnih in političnih specifičnosti postkomunističnih držav so politični in sociološki izvori desnega ekstremizma drugačni. Opirajo se predvsem na prebivalstvo, ki v komunizmu zavrača modernizacijske procese. Postkomunistični režimi želijo predvsem doseči zmeren demokratični konzervativizem, kjer radikalni nacionalisti dosegajo okrog 10 odstotkov glasov. To naj bi bila meja, do katere je situacija v demokratičnih družbah še lahko nadzorovana in obvladljiva (Šabec 2006, 46–51).

Zaradi komunizma sta srednja in vzhodna Evropa zaznamovani z drugačno zgodovinsko izkušnjo kot Zahod. Etničnosti se tam zaradi internacionalnega delavstva in razredne zaznamovanosti ni pripisovalo pomembnejše vloge, je pa tu in tam vseeno prišlo do nacionalističnih gibanj in trenj. Čeprav se je ruralno prebivalstvo znižalo s polovice na približno četrtino, v času komunističnega režima dejanska akulturacija ni bila izvršena. Šlo je za nekakšno prisvojitvev komunistično-proletarske identitete z vsaj minimalno nacionalno vsebino. Razne revolucije v posameznih komunističnih državah so prav gotovo dokaz, da je nacionalno vprašanje kljub ideologiji delavskega internacionalizma ostalo odprto. Veliko vlogo pri ohranjanju nacionalnih identitet pa je imel jezik. Jezik in kultura sta bila namreč nosilca politične moči. Prav padec komunističnih režimov je opomnil, da je pri ohranjanju in varovanju stabilnosti posamezne skupnosti vloga simbolne geografije z različnimi identitetnimi pripadnostmi bistvena (Šabec 2006, 163).

Zahodna civilizacija se že nekaj časa širi po vsem svetu, zato je drugim kulturam težko ohraniti svojo tradicionalno dediščino. Privzemanje zahodnega načina življenja pa ni tako spontano. Bolj kot za svobodno odločitev gre za to, da ni izbire, saj je zahodna civilizacija posredno ali neposredno posegla v življenja populacij in vsilila svoj način življenja ali pa vzpostavila razmere, ki so obstoječ način življenja zlomile (Levi - Strauss 1993, 35).

Medtem ko se zahodni Evropi pripisuje *državlanski nacionalizem*, kjer najprej obstaja nacionalna država in se šele potem razvije nacija z močno izraženo civilno kulturo, pa se srednji in vzhodni Evropi pripisuje *etnični ali kulturni nacionalizem*, kjer je najprej izoblikovan narod in šele potem država oz. nacija. Slednji naj bi bil nevarnejši in bolj problematičen (Šabec 2006, 54). Komunistični ideologiji je na neki način uspelo favorizirati načelo enakosti, kljub njenim napakam in anomalijam. Liberalistična načela pa niso tako legitimirana z enakostjo, ampak bolj s svobodo. Liberalizem pa je po letu 1989 ostal edina veljavna ideologija tudi v poskomunističnih demokratičnih državah (Šabec 2006, 65).

Pri predsodkih zahodnega sveta do pripadnikov nezahodnih kultur, religij, nacij je merilo posameznikove vrednosti njegov uspeh ali neuspeh v družbi. Nezahodnemu svetu so očitani lenoba, nezanimanje, prepuščanje uživanju, brezdelje, kriminal. Tak odnos mora pripadnik zahodnega sveta namreč ponotranjiti, če naj bo uspešen (Šabec 2006, 34).

»S tem, ko se osebne okoliščine, kot so etnična in verska pripadnost, spolna usmerjenost, netradicionalni življenjski stili itd., obravnavajo kot grožnja 'naši kulturi', 'našemu narodu', kršenje pravic na podlagi tega pa kot prizadevanje za ohranitev 'naše' kulture in naroda, se spodkopavajo temelji državi« (Mencin Čeplak 2005, 126).

4 NESTRPNOST DO NACIONALNE DRUGAČNOSTI V SLOVENIJI

Nastanek samostojne Slovenije je povezan z nasprotovanjem centralističnim težnjam bivše Jugoslavije. To je bil čas bratstva in enotnosti. Tudi geografski prostor takratne Republike Slovenije se je dojemal za nacionalno monolitnega, čeprav je bil v zgodovini vedno večnacionalen. Madžari in Italijani na robovih, Nemci, Romi, po drugi svetovni vojni pa

prebivalstvo iz takratnih jugoslovanskih republik. Zato je bila takrat in je še danes predstava o nacionalni homogenosti imaginarna (Kozinc 2005, 97–98).

V prelomnih letih ustanavljanja nove države ni prišlo do ovržbe tega imaginarija, samostojna Slovenija je osnovana na oblasti naroda, medtem ko je bila oblast v socializmu osnovana na razredu. Obe varianti delovanja države temeljita na homogenosti – naroda oz. razreda. V 80. letih 20. stoletja je nastal močan politični in intelektualni impulz, ki je oblikoval politične temelje Slovenije. Akterji slovenske demokratizacije so takrat tesno sodelovali in nasprotovali Zvezi komunistov, trdili so, da država razpada zaradi teženj po vse večji moči centra in da je zato celo nevarna. Vse to je sčasoma pridobivalo vedno bolj močno nacionalistično konotacijo. Kritika je začela prebijati nacionalno politiko in geslo o bratstvu in enotnosti, ki je izhajalo iz idej tolerantnosti in enakosti med ljudmi ne glede na veroizpoved, barvo polti ali nacionalno pripadnost. Vendar sodeč po kritikah naj bi te ideje Slovencem spodjedale dejanske kulturne, zgodovinske in civilizacijske korenine, ki so jih ponovno odkrili v razvitem Zahodu. Slovenci kot narod naj bi bili kulturno in ekonomsko ogroženi zaradi pripadnosti Jugoslaviji. Nacionalizem je tako med prebivalstvom dobil vse bolj jasne poudarke o večvrednosti oz. manjvrednosti naroda v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi narodi ter njihovimi kulturami. »Posameznikova nacionalna pripadnost naj bi bila izraz njegovega notranjega bistva in narodom so določili mesto v evolucijski shemi: tako naj bi bili pripadniki jugoslovanskih narodov leni, nasilni, totalitarni, bizantinski, neevropski, tako rekoč necivilizirani. In na ulicah so taka mnenja našla svoj primitivni odmev« (Kozinc 2005, 103). Pojavili so se napisi kot npr.: Bosanci ven, Bosance v žgance, Srbe na vrbe itd. (Kozinc 2005, 102–103).

Kaj pomeni strpnost na ravni države? Nevtralnno in pravično zakonodajo. Da so socialne in ekonomske možnosti dostopne vsem na isti način, brez diskriminacije. Države morajo zagotoviti enake možnosti za vse. Najpomembnejše je, da posamezne države prepoznajo in spoštujejo multikulturno naravo človeštva, sploh v sedanjem času hitrih družbenih sprememb. Posamezniki in skupine imajo pravico biti različni (Leskošek 2005, 10).

V Sloveniji je osovraženi skupin vedno več. Stališča do njih pa so vedno bolj negativna. Že dolgo so osovražene skupine ljudje iz nekdanjih jugoslovanskih republik, Romi, Afričani, homoseksualci, migranti, azilanti in celo brezposelni ter matere samohranilke. Raziskava

Slovensko javno mnenje iz leta 2002 je med drugim pokazala, da približno četrtina ne želi imeti za sosede priseljencev, tujih delavcev, Muslimanov in Judov. Zakaj takšno zavračanje teh skupin? Pri tem se skriva cela vrsta čustev, od strahu pred tujim, prezira in gnusa do nasilja ter sovraštva do vseh, ki niso »čisti« in pravoverni Slovenci (Leskošek 2005, 10–11).

Kuzmanić pravi, da je v t. i. »Mi« pogledu, »Njih« ogromno. Vsak posameznik na strani »Njih« postane del nečesa večjega, gre za postopek depersonalizacije. Skupaj z depersonalizacijo gre za dehumanizacijo ter na koncu za pokončanje oz. eksterminacijo. Samopoiimenovanje »Mi« se navezuje na »Mi Slovenci« ali »Vsi Slovenci«. Kuzmanić pravi, da za »Mi Slovenci« obstajajo štiri lastnosti, in sicer, da jih je premalo, da so ubogi, da so ponosni ter da so najboljši. In kakšno mnenje imajo »Mi Slovenci« o »Njih« (predvsem narodi iz ostalih držav bivše Jugoslavije, Romi itd.)? »Oni« so kriminalci, zalezovalci, posiljevalci, bogati in hkrati umazani, preveč si želijo in so nevhvaležni. »Mi Slovenci« pa jim dajejo preveč udobja ter pravic (Kuzmanić 2001, 59–61).

»Ne gre samo za to, da se nestrpnost, predsodki, sovražnost, nesprejemanje in rasizmi v Sloveniji tolerirajo, temveč so popolnoma legitimni izraz v družbenem življenju in političnem delovanju« (Kozinc 2005, 97). Tako jih večina prebivalstva ne dojema kot neko anomalijo, temveč za nekaj povsem normalnega in običajnega. Gre za izgovor, ki se ga največkrat imenuje svoboda govora. Meja tolerance je sicer vpisana v zakonodajo, vendar jo politični razred ter del prebivalstva venomer prestopata (Kozinc 2005, 97).

Nacionalistični diskurz je našel svoj izraz v ljudstvu oz. posamezniku, ki je svoj obstoj, svobodo in pravice brezpogojno povezoval z nacionalno pripadnostjo: on je človek samo zato, ker je Slovenec. Takšno razmišljanje je že od takrat stalnica v slovenskem prostoru. Politična elita ima sama o sebi pozitivno samopodobo strpnosti, vendar je prav ona tista, ki sprejema in oblikuje odločitve o beguncih, Romih, izbrisanih, migrantih itd. in njihovih možnostih izobraževanja, zaposlovanja itd., ki so v večini primerov omejene. V času razpadanja Jugoslavije in osamosvajanja Slovenije je bila nacionalizacija slovenske družbe in politike torej zelo močna, toliko let po osamosvojitvi pa ta nacionalizem še vedno učinkuje pri vprašanih izbrisanih, džamije, beguncev, Romov itd. (Kozinc 2005, 104–106).

4.1 Pojmovanje balkanskega sveta

Kako Slovenci pojmujejo balkanske narode, se ne razlikuje kaj veliko od stereotipnih pojmovanj ostalih Evropejcev. Balkanski svet naj bi bil umazan, nasilen, nerazvit, nevaren. Balkanci naj bi bili neumni in zelo drugačni od Slovencev (Muršič 2007, 92).

Besedi *Balkan* in *Balkanci* imata nečloveške konotacije, obe sta povezani z umazanijo in smradom. Balkan je Nekultura. Sedaj, ko smo se pridružili kulturni Evropi, pa res naj ne bi bilo več potrebe, da bi se držali Balkana. Naša pot namreč vodi na kulturni Zahod. Zato naj bi se rešili vsega, kar je povezano z bivšo Jugoslavijo in naj bi se bilo po mnenju nestrpnežev treba »osvoboditi se občutka pritiska, doseči osvoboditev, ustrezno, zadovoljivo stanje nacionalnosti, visoko koncentrirano etničnost, »najti se«, ter zlasti vzpostaviti sistematično ponosa ali nacionalni ponos kot sistem!« (Kuzmanić 1999, 25).

Država naj bi bila zaradi tujcev razsuta, brez narodne zavesti in brez identitete. T. i. »jugovići« in »jugoklateži« se namreč vrivajo v vse aspekte naših življenj, saj so uspešni v umetnosti, gospodarstvu in celo v politiki. Kdo so torej najbolj nevarni tujci? Kako jih sploh prepoznati? To so tisti, ki se pogovarjajo v lastnem jeziku, ki ni slovenski. In najbolj nevarni so tisti, katerih je največ. To so morebiti Hrvati, Srbi, Makedonci, Albanci ali muslimani, več jih je, tem slabše je za slovensko identiteto, ki je vedno bolj ogrožena (Kuzmanić 1999, 23).

Problemi se pojavljajo tudi pri delu. Država je postopoma ustvarjala ideološko ločnico med Slovenci, ki naj bi opravljali »čista dela«, in tujci, za katere so primerna »umazana dela«. Domačini se tako branijo teh del, ker sicer tvegajo družbeno ponižanje. Takšnega dela ne more sprejeti, lahko pa ga sprejme tujec, ki živi v izrednih razmerah v baraki ali samskem domu, ločen od svoje družine. In s tem ko tujci na tak način rešujejo svoj finančni položaj, prihajajo nehote v konflikte z domačim prebivalstvom. Ti tujce vidijo kot vsiljivce, ki kradejo delovna mesta, zbijajo plače in kolektivne pravice. Netolerantnost je tako spontani odgovor ljudstva (Breznik 2005, 139–140).

5 IZBRISANI

Moderne države obstajajo zato, da bi s svojimi mehanizmi varovale človekove pravice, vendar jih najpogosteje kršijo prav tisti, ki predstavljajo oblast. Države so kot politične enote edine, ki lahko zagotovijo prostor, v katerem je človekove pravice možno uresničevati in prav tako izrekati za vse tiste, ki so izločeni. Kot pravi H. Arendt v svoji analizi; v prvi vrsti je problem tistih, ki so izgubili človekove pravice ali so jim bile kršene, da izgubijo prostor, kjer bi sploh lahko bili slišani kot posamezniki. Prostor, kjer bi njihovo mnenje postalo relevantno in javno. Gre torej za izgubo možnosti, da bi bili slišani in videni. Ljudje so prikrajšani za svobodo, enakost pred zakonom, svobodo izražanja itd. S tem pa prenehajo biti politično relevantna bitja (primeri azilantov, beguncev, izbrisanih). Človek torej izgubi vse svoje pravice in ne predstavlja nič drugega kot svojo absolutno individualnost, ki pa izgubi ves pomen (Arendt v Jalušić 2003, 14).

5.1 Osamosvojitve Slovenije

Na podlagi protibalkanske in prozahodne ideologije, ki je nastala v osemdesetih ter se utrdila v devetdesetih letih, se je večina slovenske politične elite opirala na zahodne mite o civiliziranosti in barbarstvu. Tako je ustvarila mit o ustanovitvi slovenske države, katerega Jalušičeva imenuje »organizirana nedolžnost«. Gre za mit o kolektivni narodovi nedolžnosti, češ, Slovenci nismo v vsej svoji zgodovini nobenemu škodili, nobenega zatirali ter sami bili žrtve tujcev. Če je prišlo do nasilja, je bilo to medsebojno. Zato je identiteta slovenskega naroda v večini identiteta ljudstva, ki je žrtev svetovnih politik, ki se nad njim zanašajo. Zaradi tega in njegove majhnosti narod nikakor ne more nobenemu storiti nič žalega. Gre torej za podobo skupnosti, ki je pozitivna. Kljub temu je Slovenija svojo priložnost, da se utrdi na človekovih pravicah, zamudila. To nam namreč kažejo številni pojavi, ki so se dogajali med osamosvajanjem. Številni so pojavi izključevanja, sovraštva, javne nestrpnosti, ksenofobije itd. Velika težava pri razumevanju človekovih pravic v javnosti v novoustanovljeni državi Sloveniji je bila ta, da so tudi uradniki razumeli vprašanje človekovih pravic kot vprašanje slovenske »dobrote« in »tolerance«, ne pa kot vprašanje pravične države, ki dejansko skrbi za človekove pravice (Jalušić 2003, 16).

Po razpadu Jugoslavije je Evropska unija začela nastopati kot ključna organizacija ter se z nekdanjim vzhodom, katerega del je tudi Slovenija, spustila v različne združevalne ali vzajemne procese. Slovenija je tako začela prevzemati standarde »razvitega prvega sveta«, ki so jih narekovale različne mednarodne institucije (Pistotnik 2010, 54).

Slovenska nacionalna identiteta je obstajala že pred osamosvojitvijo, prav tako pa so bile izoblikovane identitete drugih narodov skupne države (Hrvatov, Srbov, Makedoncev idr.) Ljudi, ki se jih torej ni prepoznavalo kot »pravih Slovencev«, je bilo potrebno izključiti iz države, saj so bili definirani kot Drugi, ki jih je bilo potrebno iz nacionalne države odstraniti. Slovenski narod kot večina pa se je obnašal kot nacionalna in zgodovinska žrtev, češ po vseh krivicah in trpljenju, ki so se zgodile »slovenskim generacijam«, lahko danes končno živimo v »svoji« državi. Izbris ne pomeni samo enkratnega dogodka, ki se je zgodil leta 1992, temveč je del širšega problema nacionalizirajočih praks, ki zraven izbranih izključujejo tudi druge skupine. Nacionalizem pa je bil tisti, ki je izbris omogočil (Bajt 2010, 210–211).

5.2 Izbris

Administrativni izbris se je zgodil, ne da bi ga večina ljudi sploh opazila. Še sami izbrisani se sprva niso zavedali, kaj se je zgodilo, saj jih o izbrisu ni nihče obvestil. Le-ti skoraj deset let niso mogli spregovoriti kot skupina (Jalušić 2003, 20).

Izbris več deset tisoč stalnih prebivalcev iz Registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije se je zgodil 26. februarja 1992, izvedlo ga je ministrstvo za notranje zadeve z internim nalogom, brez kakršnegakoli pojasnila ali obvestila osebam, ki jih je ta ukrep zadeval. Sedem let kasneje, leta 1999, je ustavno sodišče ugotovilo, da je bil izbris v nasprotju z ustavo ter da bi položaj izbranih oseb moral urediti zakonodajalec. Sodišče je določilo, da se izbranim prizna odvzeti status stalnih prebivalcev od 26. 2. 1992 do sprejetja novega zakona, ki bo njihov status uredil. Še istega leta (1999) je bil sprejet Zakon o urejanju statusa državljanov držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, ki je sicer omogočil pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje, ampak je določil trimesečni rok za vlogo prošnje. Prav tako je onemogočil pridobitev dovoljenja, če oseba ni neprekinjeno živela v Sloveniji, pa tudi, če je le-ta bila prisiljena zapustiti državo

zaradi izbrisa. Leta 2002 je bil tako sprejet nov Zakon o državljanstvu, ki je omogočal vsem, ki so imeli prijavljeno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji od 23. decembra 1990 dalje, ter ki tu tudi neprekinjeno živijo in ki vložijo prošnjo za pridobitev državljanstva v roku enega leta, da ob izpolnjevanju določenih pogojev dobijo slovensko državljanstvo. Tudi ta zakon je postavljajl pogoj neprekinjenega bivanja v Sloveniji. Aprila 2003 je sodišče v svoji odločbi zakonodajalcu naložilo, da mora vsem izbrisanim priznati stalno prebivanje za nazaj od dneva izbrisa (Dedić 2003, 71–73).

Februarja 2002 je bilo ustanovljeno Društvo izbrisanih prebivalcev Slovenije in od takrat dalje je nastalo za izbris ter njegove vzroke in posledice vedno več zanimanja. V postopkih pridobivanja slovenskega državljanstva je prihajalo do kršenja človekovih pravic. Slovenija je kot pravna in socialna država skoraj v celoti odpovedala (Dedić 2003, 73).

5.3 Državljanstvo in človekove pravice

Pri pojavu izbrisanih gre za kršitve, ki so bile in so delno še vedno zamolčane ali zanikane. Pri tem sta najpomembnejši dve vprašanji; vprašanje izključevanja iz statusa državljanstva in vprašanje izključevanja iz človekovih pravic nasploh. Zaradi dediščine civilne družbe in boja za pravno državo iz osemdesetih obstaja splošno prepričanje med prebivalci Republike Slovenije, da živimo v državi, ki temelji na človekovih pravicah in jih tudi spoštuje. Prav zato so nekateri mislili, da bodo na novo ustanovljene države človekove pravice avtomatično spoštovale. Vendar je že takoj na začetku prišlo do raznih vprašanj. Ne glede na to, ali so države kot mednarodno pravni subjekt imele kontinuiteto, ali pa so nastale iz večnacionalnih držav, se je v vseh državah sprožilo vprašanje, kdo bo definiran kot državljan in kdo bo iz tega izključen (Jalušić 2003, 7–11).

Pozornost je na tem mestu treba usmeriti tudi na uradne dokumente, ki tvorijo izhodišče za varstvo temeljnih človekovih pravic. Splošna deklaracija o človekovih pravicah v 1. členu pravi, da se »vsi ljudje rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje« (Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 1. čl.).

Koncept človekovih pravic obsega pravice, ki človeku pripadejo ob rojstvu. Te pravice se razlikujejo od pravic, ki jih ima subjekt notranjega prava. Osnovne človekove pravice in temeljne svoboščine morajo biti priznane vsakemu človeškemu bitju, saj so del mednarodnega prava in so tako obvezujoče za vse države. Posledično torej za vse osebe na ozemlju neke države, ne glede na to, ali so državljani ali tujci v tej državi (Dedić 2003, 31).

V 15. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah je zapisano:

1. Vsakdo ima pravico do državljanstva.
2. Nikomur se ne sme samovoljno vzeti državljanstva ali zakonite pravice do spremembe državljanstva.

(Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 15. čl.).

V slovenskem jeziku se pojem državljanstva združuje v dveh pojmi, in sicer *citizenship* in *nationality*. Pojma sta v rabi v angleškem jeziku, prvi pomeni »pravno razmerje med posameznikom (državljanom) in državo, ki ureja sklop vzajemnih pravic in dolžnosti, ki izhajajo iz tega razmerja« (Horn v Dedić 2003, 26). Drugi pojem ima več pomenov, ponavadi pa gre za pravno razmerje med posameznikom (državljanom) in državo v mednarodnem pravu, kjer je državljan subjekt diplomatske zaščite s strani države. V slovenskem jeziku torej takšnega razlikovanja ni, pri nas (tako kot v Srednji in Vzhodni Evropi) se pojem *nationality* pogosto zamenjuje s pojmom *nacionalnost*, kar pomeni pripadnost neki etnični skupini (Dedić 2003, 26).

Državljanstvo naj bi vsebovalo civilne, politične in socialne elemente. Razvoj civilnega državljanstva naj bi bil v 18. stoletju in vključuje svobodo mišljenja, verovanja in izražanja ter pravico do lastnine in pravičnega sojenja. V 19. stoletju naj bi se razvilo politično državljanstvo, ki vključuje volilno pravico ter pravico do sodelovanja v javnih zadevah. Socialno državljanstvo pa naj bi nastalo v 20. stoletju, gre pa za pravico do deleža družbene blaginje ter pravico do socialne varnosti (Marshall v Dedić 2003, 27).

»Načeli nediskriminacije in enakosti tvorita izhodišče za varstvo temeljnih človekovih pravic in svoboščin ter državljanskih pravic, načelo nediskriminacije pa je eno izmed temeljnih načel, ki omejuje diskrecijsko pravico držav pri podeljevanju državljanstva« (Dedić 2003, 8). Evropska konvencija o državljanstvu določa, da »pravila držav podpisnic o državljanstvu ne smejo

vsebovati razlikovanj, ki bi imela za posledico diskriminacijo na osnovi spola, religije, rase, barve, nacionalnega ali etnučnega izvora« (Evropska konvencija o državljanstvu, 5. čl.).

Osebe brez državljanstva so najbolj ranljiva skupina prebivalstva, saj brez državljanstva prav tako nimajo državljanskih pravic, svoboščin in diplomatske zaščite. Ob razpadu socialističnih večnacionalnih federacij (Sovjetske zveze, SFR Jugoslavije, Češkoslovaške) in padcu komunizma v Vzhodni in Srednji Evropi so nastale nove države, ki so težile k čimvečji nacionalni homogenosti. V procesih osamosvajanja nacionalne homogenizacije slovenske države je tako po eni strani prihajalo do poskusov odvzema državljanstva tistim, ki so dobili slovensko državljanstvo in hkrati imeli še državljanstvo matične države (Bosne in Hercegovine, Makedonije, Hrvaške ali ZR Jugoslavije) (Dedić 2003, 38–39). Ti državljani so državljanstvo dobili po Zakonu o državljanstvu (Zakon o državljanstvu, 40. čl.):

Državljan druge republike, ki je imel na dan plebiscita o neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije dne 23. decembra 1990 prijavljeno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in tukaj tudi dejansko živi, pridobi državljanstvo Republike Slovenije, če v šestih mesecih od uveljavitve tega zakona vloži vlogo pri za notranje zadeve pristojnem upravnem organu občine, na območju katere ima stalno prebivališče.

Pred razpadom SFRJ so državljani drugih republik z jugoslovanskim državljanstvom v Sloveniji imeli enake pravice kot tisti s slovenskim republiškim državljanstvom, če so imeli stalno prebivališče v Sloveniji. Ko se je SFRJ razpadla (nasledilo jo je pet držav naslednic; Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija, Slovenija in ZR Jugoslavija) so lahko državljani drugih republik v skladu z že prej omenjenim 40. členom Zakona o državljanstvu pridobili slovensko državljanstvo. Osebe, ki niso zaprosile za slovensko državljanstvo, ali pa jim je bila izdana negativna odločba, so uradno postale tujci v skladu z Zakonom o tujcih: »Za državljane SFRJ, ki so državljani druge republike, ki ne zaprosijo za državljanstvo Republike Slovenije v roku iz prejšnjega odstavka ali jim je izdana negativna odločba, začnejo veljati določbe tega zakona dva meseca po preteku roka, v katerem bi lahko zaprosili za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije, oziroma od izdaje dokončne odločbe« (Zakon o tujcih, 81. čl.).

Vendar pa zakon ni uredil prehodnega pravnega položaja državljanov SFRJ, katerim je bilo slovensko državljanstvo zavrnjeno ali pa se zanj niso odločili. Zaradi tega so postali tujci, ki na ozemlju Republike Slovenije prebivajo ilegalno. Zakaj je prišlo do tega? Uradne obrazložitve osamosvojitvene zakonodaje kažejo na to, da zakonodajalec ni uredil pravnega položaja teh oseb, ker naj bi bil le-ta bil predmet meddržavnih pogodb z državami naslednicami SFRJ. Do sklenitve teh pogodb pa ni prišlo, zato je ostal pravni položaj državljanov drugih republik s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji neurejen. V skladu z drugim odstavkom 81. člena Zakona o tujcih (UL RS 1/91) naj bi pristojni organi te osebe *prenesli* iz registra stalnega prebivalstva v evidenco tujcev (Dedić 2003, 42–44). »Vendar, ker je *prenos* iz ene evidence v drugo imel za posledico *izgubo stalnega prebivališča*, *izbrisani* niso postali tujci s stalnim prebivališčem, ampak so s *prenosom* v t. i. »mrtvo evidenco« stalnega prebivalstva bili dejansko *izbrisani*« (Dedić 2003, 44).

Ker večina izbranih oseb ni zaprosila za slovensko državljanstvo, v tem primeru ni šlo za diskriminacijo zaradi zavrnitve le-tega. Šlo je za diskriminacijo, ker je tem osebam brez kakršnegakoli legitimnega razloga bil odvzet prejšni status (Dedić 2003, 55).

V sklopu tega konteksta pa se pojavlja več problematičnih podmen, ki nakazujejo na to, da kršitve človekovih pravic v Sloveniji ni. Ena izmed njih je primerjava Slovenije s tem, kar se je dogajalo na Balkanu. Zaradi bližine balkanskih vojn in pobijanja ter etničnega čiščenja, ki so se zgodili »tam«, se zdi, da so kršitve, ki se dogajajo »pri nas«, zanemarljive malenkosti. »Skratka, dejanja bi, da bi jih lahko označili za huda, zla, morala biti najmanj tako krvava, kot so bila v Bosni. Kaj je vendar 18.300 izbranih v primerjavi z 9000 pobitimi v Srebrenici« (Jalušič 2003, 13).

5.4 Okoliščine izbrisa

Kakšne so bile okoliščine, v katerih se je zgodil izbris? Šlo je za korenite družbenopolitične spremembe na prehodu iz socialistične ekonomije v neoliberalni tržni sistem ter iz večnacionalne v enonacionalno državo. Prišlo je do zahteve po novi definiciji državljske populacije, izbrisani pa so ob preurejanju ostali izven meja države, čeprav so bili fizično prisotni na njenem teritoriju. Ni jim bilo jasno, kako je to sploh mogoče, saj so bili do izbrisa formalno izenačeni v uživanju

pravic, enakopravno pa so prispevali k družbenem bogastvu, tako kot vsi ostali delavci. V času Jugoslavije se je namreč o priseljencih iz drugih republik nekdanje države govorilo kot o delavcih, ko pa je prišlo do osamosvojitve, so priseljenci postali Neslovenci. »Lahko rečemo, da so se v Slovenijo nekdanje priseljevali kot delavci, izbrisani so bili kot Neslovenci« (Zorn 2010, 19). Največ priseljevanj v Slovenijo je bilo med leti 1978 in 1980. V tistem času se je največ ljudi priselilo iz Bosne in Hercegovine, predvsem v mesta. Velika večina se je zaposlila v industriji in gradbeništvu (Gulič v Zorn 2010, 25). Kljub nekaterim negativnim predsodkom proti priseljencem so bili ti kot jugoslovanski državljani in stalni prebivalci Slovenije formalno izenačeni z domačini. Diskriminacija in zavračanje tako nista bila samoumevna. Institucionalizirala se je šele v novi državi (Zorn 2010, 28).

Na mesto državnega socializma je v novi državi torej prišel neoliberalni kapitalizem, in če so prej delavska in sindikalna gibanja izbojevala številne socialne pravice, gre zdaj za obraten proces in njihovo krčenje. Proces neoliberalizacije se je iztekel v poraz državne blaginje, saj so bile spremembe le-te povezane z izključevanjem določene skupine ljudi, torej izbrisanih. Nezakoniti odvzem statusa stalnega prebivalstva je bil povezan z njihovo etnično pripadnostjo. Izbris je ljudi pustil v izolaciji, ti pa sploh niso vedeli, da gre za ukrep, ki je prizadel veliko ljudi in zato na začetku med sabo sploh niso bili povezani. Čustva, ki so se zato pri izbrisanih pogosto pojavljala, je bil občutek sramu zaradi neveljavnih dokumentov ter občutek, da se o situaciji ne morejo pogovoriti z nobenim drugim. Zato je bilo pomembno kasnejše pripovedovanje osebnih izkušenj izbrisanih, vpeto v javne dogodke, saj je vplivalo na družbeni red in ustvarjalo kolektivni spomin o izbrisu (Zorn 2010, 21–24).

V socialističnem in komunističnem sistemu je bilo državljanstvo pomembno kot zunanjepolitično, kot potni list, torej le izven teritorija lastne države. Po prehodu v globalno tržno ekonomijo in nacionalne države pa se je stvar obrnila. Državljanstvo je začelo pomeniti tako rekoč vse. Notranjepolitično je postalo splošni pogoj za dostop do večine možnosti in pravic. V Sloveniji in v marsikateri drugi državi se dandanes težko dobi službo, prav tako oseba nima zdravstvenih in socialnih pravic itd. Šele s pridobitvijo državljanstva lahko človek postane več kot le »golo človeško bitje«. Tisti, ki pa ni socialno ali drugače preskrbljen, pa državljanstva ne more dobiti. Vse se torej vrti v nekakšnem začaranem krogu. Srednja in vzhodna Evropa,

kamor sodi tudi Slovenija, sta s prehodom v kapitalistični sistem in večstrankarsko demokracijo postali vezani v globalni sistem, v katerem imata, podobno kot države t. i. Zahodnega sveta, probleme glede državljanstva in nacionalne države. Tako so številne vrste izključevanj, ki smo jih deležni v današnjem času sprememb, v veliki meri posledica razpadov federalnih držav in del globalnega trenda. Skušnjave so povezane z vprašanji begunstev, migracij ter z mehanizmi izključevanja ter vključevanja skupin prebivalstva, ki nacionalno niso asimilirane (Jalušić 2003, 12).

Ideologija, ki je v devetdesetih prevladovala v Sloveniji, je bila proti vsem, ki niso etnični Slovenci, tudi proti tistim, ki so že pridobili državljanstvo. V kasnejših letih je celo prišlo do več predlogov, da se osebam, ki so državljanstvo pridobili po 40. členu Zakona o državljanstvu, le-to tudi vzame. Javne razprave, ki so ob tem potekale, so vplivale na konstruiranje skupine ljudi, imenovane Neslovenci. Tak odnos pa je še dodatno obremenjeval položaj izbrisanih ter zmanjševal njihov pogum za javno delovanje, boriti se za svoje pravice so začeli šele desetletje kasneje (Zorn 2003, 90–91).

5.5 Položaj izbrisanih

Ljudje o izbrisu sploh niso bili obveščeni, prizadel jih je na osebni ravni ter postavil v izredno ranljiv položaj. O izbrisu niso dobili nobenega uradnega dokumenta, temveč so o njem izvedeli naključno ali pa na podlagi odvzema dokumentov, izgube zaposlitve itd. Od njih so zahtevali, naj začnejo postopek legalizacije bivanja, kot da bi pravkar prišli v Slovenijo. Po Zakonu o tujcih jim je prav tako grozil izgon iz države ali kazen za prekršek, ker so ilegalno bivali v Republiki Sloveniji zaradi izbrisa. Situacija je bila takšna, da je vsa odgovornost za nastali položaj padla na njihova ramena. Odvzete so jim bile tudi vse ekonomske in socialne pravice (pravica do socialne pomoči, zaposlitve, pokojnine, zdravstvenega zavarovanja, odkupa stanovanja itd.), ogroženo je bilo tako rekoč njihovo življenje. Šlo je za eksistenčno ogroženost, strah, preložitev odgovornosti nanje, občutek zapuščenosti, vse to je zavrlo njihovo združevanje in javno delovanje za desetletje (Zorn 2003, 90).

Večina izbrisanih se je imela v prvi vrsti za delavce oz. za »dobre delavce«. Z zapiranjem tovarn in vedno večjo brezposelnostjo v novih razmerah so se začeli počutiti odveč kot delavci in tudi

kot ljudje. Pripadnost delavskemu razredu jim ni več prinašala nobene simbolne moči. Njihove pripovedi kažejo, da jih je oblast ponižala, jim odvzela pravno identiteto ter jih prepustila deportacijam in preganjanju policije. Prav tako so bili izključeni iz zdravstvenega sistema, ker je bilo sklepanje zdravstvenega zavarovanja pogojeno s statusom državljan ali tujca z dovoljenjem za stalno prebivanje (Zorn 2010, 29, 35–37). »Veterinarja sem prosil, da mi da antibiotike, saj je bil oče res hudo bolan. Popuščala mu je srčna mišica. Veterinar je odgovoril, da vendar ni žival. Pa sem mu rekel: Pa priznajte ga vsaj kot žival! (Begeš, 89 let)« (Zorn 2010, 34).

Katere so konkretne težave, s katerimi so se morali soočiti izbrisani? Prva težava je bila pridobitev osebne dokumenta, saj sta njihova tedanja osebna izkaznica in potni list po izbrisu postala neveljavna. Za neveljavnost svojih dokumentov so izbrisani izvedeli šele v stiku s kakšnim pristojnim organom. Izbrisani so si morali urediti pravni status v Sloveniji kot tujci, pred tem pa pridobiti nov potni list, ki je predstavljal pogoj za sprožitev upravnega postopka. Ostali so torej brez osebnih dokumentov, ki bi jih definirali kot tujce oz. državljane neke druge države. Večina izbrisanih je sicer bila, tudi po razpadu Jugoslavije, v državah svojega rojstva oz. rojstva svojih staršev še naprej vodena kot državljan. Vendar pa si zaradi okoliščin in predvsem vojnih razmer niso uspeli urediti novega potnega lista v državi, katere državljanstvo naj bi imeli. Prav tako je takrat Slovenija uvedla vizumski režim za Srbijo in Črno goro ter Bosno in Hercegovino, kar pomeni, da se kljub temu da so se izbrisani odločili za potovanje, niso mogli vrniti brez garantnega pisma, ki bi jim omogočilo vizum. V razpravah o izbrisanih se je veliko govorilo o tem, da naj bi ti imeli svoj pravi dom tam, kjer so bili rojeni oz. tam, »od koder so prišli«. Povsem pa se je zanemarilo dejstvo, da so nekatere od izbrisanih oseb že ves čas živele v Sloveniji in se tu tudi rodile, torej od nikoder niso prišle (Pistotnik 2010, 66).

Pri zbiranju zahtevanih dokumentov pa sta se pojavila še dva problema, s katerima so se morali soočiti izbrisani. Prvi je bil, da so morali določene dokumente (rojstni list itd.) pridobiti iz države, katere državljan naj bi bili, sami pa ponje, kot že omenjeno, niso mogli. Drugi problem pa je bilo izredno počasno reševanje vlog, medtem ko so imeli pridobljeni dokumenti določen rok veljavnosti (6 mesecev). Zato so si morali znotraj enega postopka večkrat pridobiti isti dokument. Postopek pa ne samo da je dolgotrajen, povezan je tudi z visokimi stroški, ki so v

večini primerov presegali finančne zmožnosti posameznika, ki ga je sprožil (Pistotnik 2010, 71–72).

Slovenija je na svojem ozemlju uvedla in prilagodila evropski migracijski sistem tudi prek izbrisa oz. njegovega izvajanja. »Evropsko migracijsko zakonodajo, ki jo je vključila v svoj pravni red, je tako v veliki meri razvila in utrdila na plečih izbrisanih in tistih, ki so imeli ob osamosvojitvi prijavljeno začasno prebivališče v Sloveniji oziroma so v njej živeli brez prijavljenega prebivališča, skratka, na bivših sodržavljanih, ki so v Socialistični republiki Sloveniji krajše ali daljše obdobje prebivali pod drugačnimi pogoji« (Pistotnik 2010, 75). Izguba pravnega statusa, ki ga je povzročil izbris, se je namreč začela širiti kot nekakšen virus, ki je okužil ne samo izbrisane, temveč tudi njihove družine in okolico (Pistotnik 2010, 75).

Če pogledamo položaj izbrisanih danes, lahko opazimo več pozitivnih sprememb. Odnos do priseljencev sicer ostaja negativen, vendar se v javnosti izraža na bolj prikrit način. Stereotipi in predsodki do izbrisanih počasi izginjajo, bolj pozitiven odnos družbe in političnih elit pa ni dovolj za popravo vseh krivic. Ministrstvo za notranje zadeve je leta 2009 izdalo dopolnilne odločbe o priznanju stalnega prebivanja za nazaj izbrisanim, ki so že dobili dovoljenje za stalno prebivanje. Vendar tistim, ki so pridobili neposredno državljanstvo Republike Slovenije, ne da bi pri tem pridobili tudi dovoljenje za stalno prebivanje, pa niso bile izdane. Ministrstvo je prav tako izdalo predlog zakona, ki tudi tistim, ki iz utemeljenih razlogov ne morejo izkazati neprekinjenega bivanja v Sloveniji od izbrisa dalje, omogoča dovoljenje za stalno prebivanje pod določenimi pogoji.

Izbrisani so izvedli veliko manifestacij in akcij, s katerimi so opozarjali na izbris in skušali preprečiti, da bi utonil v pozabo. Posluževali so se tudi raznih pravnih poti, s pomočjo katerih so številni svoj status pridobili nazaj, drugi pa so bili manj uspešni (Kogovšek 2010, 9–11).

Vendar, če pogledamo položaj oseb, ki v Sloveniji prebivajo brez dovoljenja, je eden izmed ključnih vidikov, da so tujci obravnavani kot sumljive osebe, ki morajo svojo upravičenost do legalizacije bivanja vedno znova dokazovati na različne načine. Katere so posledice izgube pravnega statusa? Izguba zaposlitve, zdravstvenega zavarovanja, pravice do pokojnine, nezmožnost odkupa stanovanja, nezmožnost nadaljevanja šolanja, nezmožnost sklepanja

pogodbenih razmerij, nezmožnost registracije osebnega vozila, izključitev iz politične participacije, nezmožnost kandidiranja za prejem socialne pomoči itd. (Zorn v Pistotnik 2010, 60). Na izbris je torej treba gledati kot na nekaj, kar naenkrat zareže v življenje posameznika. Njegovi učinki z ureditvijo statusa ne prenehajo, v večini primerov bodo osebe in njihovi potomci zaznamovani celo življenje. »... vendar pa se vsaka rana zdravi različno, s svojimi specifičnimi komplikacijami in z različnim naborom zdravil, zato so tudi po tem, ko naj bi bile rane ozdravljene, torej po ponovni pridobitvi pravnega statusa, brazgotine, ki so ostale, izredno mnogoterih velikosti in oblik, nekatere izmed njih pa še vedno povzročajo težave« (Pistotnik 2010, 61).

5.6 Izbris in slovenska nacionalna identiteta

V primeru Slovenije je prišlo do udejanjanja nacionalne države Slovencev in za Slovence, ne pa teritorialne države prebivalcev, ki so bivali znotraj njenih geografskih meja. Problem je torej nastal pri razumevanju nacije, ki opredeljuje vprašanje pripadnosti. Termin nacija je namreč razumljen na več načinov. Povezan je z državo, s politično dimenzijo nacionalizma in s časovnim obdobjem. V angleškem jeziku ni jasne razlike med nacijo in moderno nacionalno državo. Za tisto, čemur v slovenščini rečemo narod (ali etnija), pa se v tuji literaturi najpogosteje uporablja angleška beseda *ethny* (Bajt 2010, 199–200).

Izbris izpostavlja pomembno vprašanje »pripadnosti« določeni državi ali narodu. Izbrisani namreč niso imeli možnosti izbire, identiteta »tujca« jim je bila določena in tako so bili prisiljeni na novo razviti občutke pripadnosti, saj jih je izbris opredelil kot nepripadnike slovenske nacije – kot naroda v etničnem smislu in državljanstva, iz katerega so bili izključeni (Bajt 2010, 201).

Pomembno je zapisati tudi, da se je slovenska nacionalna identiteta izoblikovala že pred ustanovitvijo samostojne države, brez nje danes slovenske države verjetno ne bi bilo. Vendar se je prežetost slovenske nacionalne identitete z etnično dimenzijo »ne-rojenosti« v »slovenski narod« postala neka naravna danost za Slovence. Slovenija promovira svojo nacionalno identiteto skozi zamišljeno skupnost ljudi, ki jih povezujejo skupni predniki, zgodovina, miti, simboli, spomini. Ne gre torej za promoviranje skozi skupine posameznikov, ki jih družijo državljanska identiteta in pripadnost državi. Prav zato izbrisani niso razumljeni kot pripadniki

naroda, čeprav govorijo o svoji navezanosti nanj. V Sloveniji gre za politično razmejevanje od drugih držav, že omenjeno zgodovino, ki jo replicirajo mediji, šolski sistem itd., opredeljevanje simbolov, mitov in vrednot kot nacionalnih itd. »Naša« nacionalna identiteta v družbenem okolju deluje nezavedno (Bajt 2010, 201–205).

Stojićeva ugotavlja, da izbrisani sami sebe percipirajo kot del slovenske družbe, vendar kot dokaj marginalizirane. Prav na tak način jih ustvarja diskurz o slovenstvu s stališča slovenske družbe. Izbrisani nimajo moči, da bi ustvarili drugačen diskurz, nastali so v sklopu slovenskega diskurza in zato so v njega nujno vpeti (Stojić 2009, 138).

Pri izbrisu tako vsepovsod naletimo na avtizme »našosti« in »tujosti«, ki jih ustvarjajo procesi produkcije nacionalne pripadnosti. Za razumevanje izbrisa je treba prav tako razumeti, kako deluje nacionalistični diskurz in kako nastajajo mehanizmi razločevanja med »nami« in »njimi«. Zakaj je bil izbris mogoč? Pri tem ne gre samo za vprašanje demokracije, prava in upravnih postopkov, temveč tudi za vprašanje, kdo so Slovenci in kaj je Slovenija. Za vprašanje nacionalizma. Nacionalizem t. i. Drugega najprej poskuša asimilirati s homogenizacijo nacionalne skupnosti znotraj meje nacionalne države. Tako izbrisani kot tudi migranti, muslimani, Romi itd. so diskriminirani in preganjani kot nezaželeni Drugi (Bajt 2010, 193).

Znotraj slovenske nacije se vzpostavlja nevidni zid do slovenskih državljanov, ki niso prepoznani kot pripadniki slovenskega naroda. Primer izbrisanih dobro kaže kako se državljanstvo ni opredelilo na ravni ozemlja, temveč na ravni etničnosti, saj bi drugače stalni prebivalci prav tako postali državljani in ne izbrisani. Izključevanje izbrisanih iz avtomatične pridobitve slovenskega državljanstva pa potrjuje izključujoč odnos Slovenije kot nacionalne države ter Slovencev kot njenega »večinskega naroda« do priseljencev, muslimanov, Romov, marginiliziranih manjšin itd. »Izbris je te »običajne« prakse marginiliziranja, diskriminacije in stigmatizacije Drugih nadgradil z ekskomunikacijo *sui generis*, ki je čez noč »poenotila« slovensko nacionalno državo« (Bajt 2010, 197). Država je z izbrisom ustvarila homogeno strukturo prebivalstva, ki je bolj ustrezala nacionalističnemu idealu (Bajt 2010, 196–197).

6 SKLEP

Tako kot pri ostalih narodih se tudi pri slovenskem nacionalna identiteta izoblikuje na podlagi nekega skupnega ozemlja, jezika, zgodovine ter kulture. Te skupne značilnosti narod združujejo, hkrati pa se na podlagi tega tudi ločuje od drugih narodov. Tako nastane nekaj, kar je »naše«, in tisto, kar je »vaše«.

V času osamosvojitve Slovenije se je slovenski narod počutil kulturno ogrožen zaradi pripadnosti Jugoslaviji, kar je sčasoma začelo voditi do nacionalizma v primerjavi z drugimi narodi takratne skupne države. Nacionalna pripadnost, ki jo je čutil posameznik, je postala del njegovega vsakdanjega življenja. Razvoj nacionalizma pri slovenskem narodu je bil v času osamosvajanja Slovenije zelo močan in se nadaljuje še danes. Pri tem v večini gre za zavračanje ostalih narodov bivše Jugoslavije, torej Bosancev, Hrvatov, Srbov, pa tudi Romov, beguncev, muslimanov itd. Zakaj? V diplomskem delu ugotavljamo, da zaradi strahu pred tujim ter zaradi strahu pred tem, da bi ti tuji prevzeli slovenske korenine ter t. i. »slovenskost«, ta pa bi postopoma izginila. Gre za nestrpnost do vseh, ki niso »čisti« Slovenci.

Med slovenskim narodom obstaja mit, da smo skozi celotno zgodovino bili žrtve drugih narodov ter da nismo nikoli škodili nobenemu. Vendar ni tako, kar nam jasno dokazuje primer izbrisanih, ki je izpostavljen v diplomskem delu, ter številni drugi pojavi nestrpnosti, ki so se dogajali med osamosvajanjem države. Država bi morala vsem prebivalcem zagotoviti enake možnosti, ne glede na njihovo etnično pripadnost. To pa se v času osamosvajanja ni zgodilo, saj je država pustila na cedilu več kot deset tisoč svojih prebivalcev. Zakaj? Ker niso bili »čisti« oz. »pravi« Slovenci. Te, ki niso »naši«, je bilo treba izključiti iz države. In to se je tudi zgodilo. Izbris več kot deset tisoč stalnih prebivalcev iz Registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije, ki ga je izvedlo ministrstvo za notranje zadeve leta 1992, se je zgodil tudi zaradi nacionalizma.

V devetdesetih letih, ko se je država osamosvajala, je prevladovala ideologija, ki je bila proti vsem, ki se niso rodili v slovenski narod. Skupna Jugoslavija je počasi razpadala, šlo je za prehod iz večnacionalne v enonacionalno državo, pri čemer se je moralo vedeti, kdo je populacija na novo osamosvojenе države. Izbrisani so tu ostali na robu, saj so kljub stalnemu

prebivališču v Republiki Sloveniji ostali izven nje. Niso pa ostali samo brez državljanstva, temveč posledično tudi brez vseh socialnih ter zdravstvenih pravic. Država državljanstva ni podelila na podlagi ozemlja ter svojih prebivalcev, ki so živeli na tem ozemlju. Državljanstvo je podelila na podlagi etničnosti. Tiste, ki niso bili »naši«, je preprosto izbrisala brez njihove vednosti. Jasno je vidno, da pri tem ni šlo samo za upravne postopke, temveč za nestrpnost do nacionalne drugačnosti.

7 LITERATURA

1. Arendt, Hannah. 2007. *Eichmann v Jeruzalemu*. Ljubljana: Študentska založba.
2. Council of Europe. 1997. *European Convention on Nationality*. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm> (2. julij 2011).
3. Dedić, Jasminka. 2003. *Diskriminacija v postopkih pridobivanja državljanstva v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
4. ---, Vlasta Jalušič in Jelka Zorn. 2003. *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
5. Goffman, Erving. 2008. *Stigma – zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Založba Aristej.
6. Jezernik, Božidar, Rajko Marušič in Alenka Burtulović. 2007. *Europe and its other: notes on the Balkans*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.
7. Kogovšek, Neža, Brankica Petković, Jelka Zorn, Sara Pistotnik, Uršula Lipovec Čebren, Veronika Bajt in Lana Zdravković. 2010. *Brazgotine izbrisa: prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
8. Kuzmanić, Tonči. 1999. *Bitja s pol strešice*. Ljubljana: Open Society Institute – Slovenia.
9. --- 2001. Rasizem in ksenofobija, ki da ju v Sloveniji ni V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01*, ur. Brankica Petković, 56–78. Ljubljana: Mirovni inštitut.
10. Leskošek, Vesna. 2005. *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
11. Levi - Strauss, Claude. 1993. *Rasa in zgodovina; Totemizem danes*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
12. Nastran Ule, Mirjana. 1999. *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
13. Pajnik, Mojca, Petra Lesjak Tušek in Marta Gregorčič. 2001. *Prebežniki, kdo ste?* Ljubljana: Mirovni inštitut.

14. *Splošna deklaracija o človekovih pravicah*. 1948. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/SPLOSNA_DEKLARACIJA_O_CLOVEKOVIH_PRAVICAH_-_F.pdf (2. julij 2011).
15. Stojić, Marta. 2009. *The Erased of Slovenia as a discursive phenomenon: A pragmatic approach*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. Šabec, Ksenija. 2006. *Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. *Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (ZDRS)*. Ur. l. RS 11/1991. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO13.html (3. julij 2011).
18. *Zakon o tujcih (ZTuj-1)*. Ur. l. RS 1/1991. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=60114> (3. julij 2011).
19. Žižek, Slavoj in Glyn Daly. 2004. *Conversations with Žižek*. Dostopno prek: <http://www.scribd.com/doc/25499457/Conversations-with-Zizek> (12. junij 2011).
20. Žižek, Slavoj. 2007. *Tolerance as an Ideological Category*. Dostopno prek: <http://www.lacan.com/zizek-inquiry.html> (12. junij 2011).